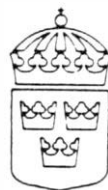

Motion till riksdagen

1989/90:Jo806

av Lars Werner m.fl. (vpk)

Miljöfarligt avfall

Mot.
1989/90
Jo806–810

Miljöfarligt avfall

Människans avfallshantering har fram till våra dagar fungerat på ett enkelt och funktionellt sätt. Man lade sitt avskräde i en hög på visst avstånd från bopplatsen och lät naturen bryta ner det. Innehållet i avskrädet var till största delen organiskt material av naturligt ursprung såsom matrester. En mindre del av avfallet bestod av resterna av tillverkade produkter, t.ex. lergods.

Avfallet har till största del snabbt brutits ner och dess beståndsdelar har återgått till det naturliga kretsloppet av ämnen i naturen.

Denna metod att ta hand om avfallet – i dag kallad deponering eller dumpning – brukas till stor del fortfarande runt om i världen. Tyvärr fungerar denna metod lika dåligt idag som den fungerade bra på stenåldern.

Två huvudorsaker gör att deponering fungerar dåligt i dag. Den ena är att "byarnas" invånarantal har växt och att mängden avfall per invånare kraftigt ökat. Största "byarna" idag rymmer mer än 10 miljoner invånare. Den andra är att avfallet vi producerar idag till största del består av konstgjorda, icke naturliga material, som därmed är mer eller mindre svårnedbrytbara i naturen. Många av dessa konstgjorda ämnen har svårbedömbara, negativa miljö- och hälsoeffekter.

Denna förändring av avfallsmängderna och av avfallets innehåll har snabbt blivit ett stort problem under industrialismen för att under de senaste åren ha utvecklats till akuta kriser. I vårt land producerar vi totalt mer än 50 miljoner ton avfall varje år. En del av detta avfall återanvänds redan idag, men det mesta deponeras eller förbränns. Vi producerar ca 300 kg hushålls-sopor per år och person.

I denna motion tar vi upp den del av avfallet som kallas "miljöfarligt avfall". Förändringarna av samhällets produktionssystem har lett till att en allt större och växande del av avfallet är miljöfarligt.

Miljöfarligt avfall kallas det avfall som kan ge skador eller innebär risk för människa eller miljö. Många ämnen som vi producerar idag är extremt miljöfarliga och många ackumuleras i näringskedjorna, dvs. de lagras i levande vävnad och koncentreras för varje steg i näringskedjorna. Den art som är sist i näringskedjan får då i sig högst halter av de skadliga substanserna. Exempel på detta är rovfåglar, sälar och människor. När dessa uppvisar tecken på skador av miljögifter är det en tydlig signal att något är galet.

Klassiska exempel på ämnen man har uppmärksammat och som det fortfarande är problem med är kvicksilver, bly, kadmium, PCB.

Under senare år har insikten ökat om att avfallet inte kan klumpas ihop och behandlas på ett sätt. Avfallshanteringen måste bli mer mångsidig och anpassad till innehållet i avfallet.

Mot. 1989/90
Jo806

Internationellt perspektiv

Framtiden ser dystert ut. Mängderna miljöfarligt avfall ökar men ländernas förmåga och vilja att vidta lämpliga åtgärder är låg. I-världens rika företag lagrar sitt miljöfarliga avfall i u-länder med låg utbildningsnivå och brist på demokratiska beslutsrutiner. Enskilda företag hanterar och dumpar avfall i haven och starkt miljöstörande kemikalieförbränning sker på internationellt vatten, då det ur företagsekonomisk synpunkt ter sig mycket lönsamt.

Förra året slöts ett globalt avtal i Basel om skärpt kontroll över den internationella handeln med miljöfarligt avfall. Avtalet innehöll tre huvudpunkter:

- Rätt för varje land att vägra införsel och genomfart av miljöfarligt avfall.
- Varje transport av miljöfarligt avfall mellan länder som undertecknat Basel-överenskommelsen måste anmälas till det internationella avtalssekretariatet och till mottagarlandets myndigheter innan transport påbörjas.
- De industrialiserade länderna ska stödja utvecklingsländernas uppbyggnad av modern teknik.

Kritik riktades mot avtalet för att det inte gick tillräckligt långt. Avtalet innehåller inget uttryckligt förbud för i-länder att dumpa avfall i utvecklingsländer. Formuleringarna om stöd från i-länderna var synnerligen vaga och precisering av ekonomiska åtaganden saknas.

Det svenska arbetet för skärpta internationella avtal måste intensifieras. I-länderna skall uttryckligen förbjudas att dumpa avfall i utvecklingsländer.

Regeringen bör också återkomma till riksdagen med en rapport över den hittillsvarande exporten av svenskt miljöfarligt avfall. Rapporten bör avse även sådan export som inte skett i SAKAB:s regi.

I samhällen med en ohämmad marknadsekonomi har miljöutsläppen och avfallsproblemen visat sig öka lavinartat, eftersom enskilda företag kan göra stora vinster på att förstöra miljön. De f.d. kommandostyrda planekonomierna i Östeuropa har också visat sig oförmögna att begränsa miljöfarliga utsläpp. De har inte förmått att utveckla en modern och på ekologiska grunder baserad energi-, produktions- och avfallsteknik. Denna moderna teknologi är nödvändig för att lösa dagens avfallsproblematik. Den i dessa länder allt starkare opinionen för att rädda miljön har inte tillåtits komma till uttryck.

Vpk kräver generellt förbud av deponering och förbränning av svenskt miljöfarligt avfall utomlands. Från detta förbud ska i speciella fall dispens kunna beviljas. Det kan gälla om ett annat land har en bättre metod att ta hand om ett visst avfall och transportererna av avfallet är acceptabla av säkerhetsskäl.

Fortfarande förekommer dumpning av avfall till havs i stor skala, liksom

förbränning av avfall. Storbritannien har t ex begärt att få dumpa 49 000 ton avfall i Nordsjön. Den svenska regeringen bör på ett kraftfullt sett ta initiativ så att havsdumpning och förbränning av avfall på haven upphör.

Sveriges miljöfarliga avfall

I dag saknas i Sverige ansvarig instans för det miljöfarliga avfallet. Kommunerna ansvarar för hushållsoporna. Industrin tar hand om större delen av sitt avfall. Statliga SAKAB har monopol på omhändertagandet av det miljöfarliga avfallet men kan ge andra företag rätt att behandla det. I dagsläget finns ingen överblick över det miljöfarliga avfallet. Det är bra att regeringen nu begär att kommunerna gör en inventering av allt avfall och att de ska upprätta avfallsplaner. Statens naturvårdsverk ska ha det övergripande ansvaret.

Vi föreslår dessutom att kommunerna fullt ut ges ansvaret för allt avfall från och med 1 januari 1993. Självfallet måste staten bära en del av de samhälleliga kostnaderna för denna nya uppgift som läggs på de redan hårt belastade kommunerna.

I Sverige tror man att det produceras 490 000 ton miljöfarligt avfall per år. Naturvårdsverket gjorde sin senaste inventering 1980. Den totala mängden som produceras nu är troligtvis större. Hittills har man inriktat sig på de stora företagens avfall. Uppmärksamheten borde också vändas mot små företag och miljöfarligt avfall som inte utsorteras från vanligt industriavfall. Också sådant som inte klassas som miljöfarligt avfall, t. ex. spillolja, och miljöfarligt avfall som ingår i hushållsavfall borde uppmärksammas. Detta kommer att underlättas med ett totalt kommunalt ansvar.

Ett stort problem är att omkring 70 000 olika kemikalier används dagligen i världen utan att man riktigt vet vilka skadeverkningar de har. Det finns 55 000 kemikalier registrerade i kemikalieinspektionens register. För mindre än en tiondel av dem finns information som ger möjlighet till riskanalys. I Sverige används 10 000–20 000 kemiska ämnen, i huvudsak inom industrin. Man har otillräckliga kunskaper om vilka kemikalier som tillsätts i olika industriprocesser eller vilka kemikalier som släpps ut i miljön.

I dagsläget vet vi inget om materialflödet i tillverkning, produkthantering och avfallshantering. Produktionen måste styras att använda mindre kemikalimängder och byta ut farliga kemikalier mot mindre farliga.

Ekologiskt fungerande produktion

Det mest angelägna för att minska mängden miljöfarligt avfall är att förändra produktionen. Energi- och materialbalanserna måste redan vid produktionen vara inställda på cykliska förlopp där förlusterna (avfallet) minimeras. Förlusterna kan aldrig bli noll, men kan reduceras avsevärt jämfört med dagens situation. Materialbalanser ska bl. a. redovisa in- och utflöde av ämnen. Produktanalyser ska visa hur produkten påverkar miljö och hälsa både hos de arbetare som tillverkar produkten och utanför fabriken. Kvittblivningsspecifikationer ska visa hur den slutligen omhändertas som avfall. Även tillverkningsprocessens effekter skall redovisas och analyseras.

Stora delar av det miljöfarliga avfall som produceras kan elimineras genom produktionstekniska åtgärder och genom att analysera produktion/kon-

sumtion med hjälp av materialbalanser som identifierar förekomst och möjligheter till förändringar. Detta är ett av vpk:s huvudkrav i ansträngningarna att minska riskerna med riskerna med miljöfarligt avfall.

Även om det i företagsekonomiska termer inte är lönsamt att återvinna t.ex. metallinnehållet i slippmassorna, kan ekonomiska incitament skapas genom att – med utgångspunkt från analyser – produktionen åläggs miljöavgifter på ett sådant sätt att återvinning premieras. Dessa miljöavgifter skall baseras på energi- och materialbalanser, produktanalyser och kvittblivningsspecifikationer.

Vpk anser att materialbalanser, produktanalyser och kvittblivningsspecifikationer ska redovisas årligen av företag verksamma i Sverige. Av redovisningen skall framgå hur produkternas eventuellt negativa effekt på miljö skall minskas.

Lagar och kontrollorgan

Lagar och förordningar som styr hanteringen av avfall är flera. Lag om kemiska produkter. Hälsoskyddslagen. Renhållningslagen. Miljöskyddslagen. Lag om transport av farligt gods, m.m. Gränserna mellan miljöfarligt avfall, övrigt avfall och restprodukter som inte är avfall är oklara.

Lagstiftningen är splittrad och inkonsekvent. Vpk kräver att lagstiftningen ses över så att konsekvens och tydlighet uppnås. Och så att producentansvaret kan utkrävas. Sanktionsmöjligheterna skall skärpas.

Vi menar också att koncessionstillstånd för anläggningar som hanterar miljöfarligt avfall bör gälla i högst tre år eftersom den tekniska utvecklingen och miljökraven ändras fort.

I prövning av miljöfarlig verksamhet enligt Miljöskyddslagen tas som regel inte avfallshantering upp. Vi anser att det omedelbart måste fastslås att även hantering av avfall skall prövas och villkoras.

Det finns enligt regeringens proposition stora möjligheter att begränsa uppkomsten och förbättra hanteringen av miljöfarligt avfall, med befintlig lagstiftning. Problem uppstår dock när lokala myndigheter sätter olika regler på olika håll i landet. Risker finns då att företag kan spela ut olika kommuner mot varandra. Lokala myndigheter har inte heller möjlighet att besluta om generella restriktioner. Varje ärende måste prövas enskilt, vilket leder till en orimlig arbetsbörda. Skärpningar av regler bör därför sättas lika för hela landet, men givetvis med möjlighet för lokala myndigheter och valda församlingar att skärpa (inte lindra) tillämpningen.

Omhändertagande av det miljöfarliga avfallet

SAKAB i Norrtorp tog under 1988 emot 40 913 ton miljöfarligt avfall. Det motsvarar mindre än 10 % av det miljöfarliga avfall som produceras i Sverige. SAKAB är en tekniskt sett gammal (12 år) anläggning. Trots förbättringar sedan starten har den fortfarande många brister. Störningar i drift och inmatning, dålig kontroll på vad som bränns, för höga utsläppsmängder, många gånger högre än vid konventionell avfallsförbränning. Man mäter inte utsläppen kontinuerligt utan beräknar dem. Avfallsdeponierna är brist-

fälliga, asfalt med presseningar över. De håller högst 10 år, därefter uppstår problem med läckage.

Omhändertagandet vid SAKAB är på flera sätt bristfälligt. Det gäller t.ex. förbränningen av PCB-haltigt avfall. Förbränningen av PCB bör därför stoppas tills en tillfredsställande hantering kan ske.

Bristerna vid SAKAB-anläggningen, konstaterade i utredningar, måste åtgärdas.

SAKAB nr 2

Även om de förslag vi har genomförs för att minimera sopmängden och speciellt då det miljöfarliga avfallet, så kommer vi under överskådlig tid att ha en stor mängd miljöfarligt avfall, som måste hanteras. Om kommunerna får ansvaret och de resurser som vpk vill kommer mängden miljöfarligt avfall att öka kraftigt de första åren (då kontrollen blir bättre), för att sedan minska drastiskt. Vi accepterar inte att Sverige sänder miljöfarligt avfall utomlands. Vi anser därför att det behövs en ytterligare anläggning för omhändertagande av miljöfarligt avfall.

Den anläggningen ska kunna ta hand om det avfall som trots allt måste brännas. SAKAB 2 skall succesivt ta över sådant som man klarar dåligt på SAKAB 1. I samband med att en ny anläggning byggs, måste också arbetet för att utveckla andra metoder för hantering av miljöfarligt avfall utvecklas.

Anläggandet av ett nytt SAKAB måste föregås av genomträngande miljökonsekvensanalyser. Det räcker inte med garantier att bästa kända teknik ska användas. Plats för anläggningen måste bestämmas med utgångspunkt i miljökvalitetsnormer. Vi anser att riksdagen skall fatta beslut om lokalisering och villkor för ett nytt SAKAB.

Ägande och inflytande

Staten kan minska sin ägarandel av SAKAB genom viss försäljning av aktier. Statens andel skall dock ej understiga 50%. Därigenom tillgodoses kommuners och industriers behov av ökat inflytande. Lagen om kemiska produkter 13 § bör ej slopas.

Styrmedel

För att erhålla miljövänligare produkter, reducera mängden miljöfarligt avfall och förbättra miljön krävs effektiva och genomtänkta styrmedel från samhällets sida. Det krävs en kombination av administrativa och ekonomiska styrmedel. De miljöavgifter som tas in skall användas för att utveckla avfallshanteringen. Det behövs ökade resurser till forsknings- och utvecklingsarbete, ny teknik och mer information.

Vpk strävar efter ett socialistiskt produktionssystem där de som arbetar i produktionen och konsumenterna har ett avgörande inflytande – baserat på ekologiska kunskaper – på investeringar och produktion.

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär ett intensifierat arbete för skärpta internationella avtal mot handel med miljöfarligt avfall,
2. att riksdagen hos regeringen begär en redogörelse över hittillsvarande export från Sverige av miljöfarligt avfall,
3. att riksdagen hos regeringen begär ett intensifierat arbete i syfte att stoppa dumpning och förbränning av avfall till havs,
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om nödvändigheten av ökad kontroll av förekomsten av miljöfarligt avfall hos små företag och i industriavfall,
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att produktion, konsumtion och återvinning skall kännetecknas av krav på utsläpp av sådan grad att naturen tål det,
6. att riksdagen hos regeringen begär en översyn över de lagar som reglerar hanteringen av miljöfarligt avfall i enlighet med vad i motionen anförts,
7. att riksdagen beslutar att koncession för anläggningar, som hanterar miljöfarligt avfall, skall gälla högst tre år,
8. att riksdagen beslutar att i prövning av tillstånd enligt miljöskyddslagen även avfallshanteringen skall prövas och villkoras,
9. att riksdagen beslutar om ett omedelbart stopp av PCB-förbränningen vid SAKAB,
10. att riksdagen begär att regeringen åtgärdar bristerna vid SAKAB,
11. att riksdagen hos regeringen begär att naturvårdsverket får i uppdrag att utreda alternativa metoder för omhändertagande av miljöfarligt avfall,
12. att riksdagen beslutar att en miljökonsekvensutredning föregår lokaliseringen av ett nytt SAKAB,
13. att riksdagen beslutar att staten skall behålla kontrollen över ägandet i SAKAB men att kommunernas och industrins ägandedel och ansvar skall öka.

Stockholm den 22 januari 1990

Lars Werner (vpk)

Berith Eriksson (vpk)

Bo Hammar (vpk)

Ylva Johansson (vpk)

Annika Åhnberg (vpk)

Lars-Ove Hagberg (vpk)

Margó Ingvardsson (vpk)

Bertil Måbrink (vpk)